

ARTEAREN MEMORIA MATERIAL DIDAKTIKOA:

APLIKAZIOAK ETA TRANSFERENTZA¹

Ane Arrastoa Villagran, Euskal Herriko Unibertsitatea

Izaro Arroita Azkarate, Euskal Herriko Unibertsitatea

Amaia Elizalde Estenaga, Euskal Herriko Unibertsitatea

Ainhua Urzelai-Vicente, Mondragon Unibertsitatea

Laburpena

Euskal Herriko Unibertsitateko Memoria Historikoa Literatura Iberiarretan (MHLI) ikertaldeko hezkuntza taldeak urteak daramatza memoria historikoa belaunaldi berriekin lantzeko ikerketa eta berrikuntza jarduerak garatzen. Lan honek taldeak azken urteotan egindako ibilbidea eta ezagutzaren transferentziaren esparruan egindako ekarpen nagusiak aurkezten ditu. Lehenik eta behin, Euskal Herriko gatazka politiko-armatuak Lehen Hezkuntzan lantzeko diziplinarteko metodo berritzaile baten diseinua aurkezten da. Metodologia horretan oinarrituta, Erein argitaletxean kaleratutako bi proposamen didaktiko garatu dira, baita materiala beste testuinguru batzuetara egokitzeko baliabide gehigarriak ere. Material horren egokitasuna aztertu eta finkatzeko asmoz, martxan jarri da Lehen Hezkuntzako ikasleekin eta ikusi da proposamenak ahalmen pedagogikoa duela. Aldi berean, proiektuaren inpaktu soziala eta ezagutzaren transferentzia sustatzeko helburuarekin, ikerketaren emaitzak komunitate zientifikotik harago zabaltzeko erakusketa bat antolatu eta abian jarri da Euskal Herriko hainbat tokitan. Ekimen horren bidez, ikerketaren emaitzak herritarrei hurbiltzea eta sortutako ezagutza modu eskuragarri eta ulergarrian partekatzea izan da helburu nagusia. Erakusketan, metodoaren eta material didaktikoaren azalpenaz gain, pilotaje fasean hurrekin sortutako bideo, poema, eskulan eta bestelakoak izan dira ikusgai. Azkenik, irakaskuntza esparruan zabalkundea egiteko taldeak bi norabidetan egiten diharduen lana aurkezten da: batetik, irakasle ikasketak egiten ari diren ikasleekin burututakoa; eta bestetik, egun hezkuntza arautuan lanean ari diren profesionalekin egindakoa.

Gako-hitzak: Material didaktikoa, gatazkak, diziplinartekotasuna.

¹ Lan hau MHLI (Memoria Historikoa Literatura Iberiarretan) ikerketa taldearen proiektu hauen baitan garatu da: PID2021-125952NB-I00 (MICIU/AEI/10.13039/501100011033 eta FEDER, UE); IT 1579-22 (Eusko Jaurlaritzak) eta US21/15 (EHU).

Resumen

El equipo de educación del grupo de investigación Memoria Histórica en las Literaturas Ibéricas (MHLI) de la Euskal Herriko Unibertsitatea lleva años desarrollando actividades de investigación e innovación orientadas al tratamiento de la memoria histórica con las nuevas generaciones. El presente trabajo expone la trayectoria desarrollada por el grupo durante los últimos años, así como sus principales contribuciones en el ámbito de la transferencia del conocimiento. En primer lugar, se presenta el diseño de una metodología interdisciplinar e innovadora para abordar el conflicto político-armado del País Vasco en la etapa de Educación Primaria. A partir de esta metodología, se han desarrollado dos propuestas didácticas, publicadas por la editorial Erein, así como diversos recursos complementarios destinados a adaptar estos materiales a otros contextos educativos. Con el objetivo de analizar y consolidar la idoneidad de dichos materiales, se ha realizado una primera puesta en marcha con alumnado de Educación Primaria, y los resultados han puesto de manifiesto el potencial pedagógico de la propuesta. Paralelamente, con el propósito de promover el impacto social del proyecto y favorecer la transferencia del conocimiento, se han organizado e inaugurado diversas exposiciones en distintos puntos del País Vasco para difundir los resultados de la investigación más allá de la comunidad científica. A través de esta iniciativa, el principal objetivo ha sido acercar los resultados de la investigación a la ciudadanía y compartir el conocimiento generado de manera accesible y comprensible. Además de la explicación de la metodología y de los materiales didácticos, las exposiciones han incluido una muestra de los vídeos, poemas, trabajos manuales y otras producciones elaboradas con el alumnado durante la fase de pilotaje. Por último, se presenta la labor que el grupo desarrolla en el ámbito de la difusión educativa en dos líneas de actuación. Por un lado, se describen las acciones llevadas a cabo con el alumnado de educación; por otro, se exponen las iniciativas desarrolladas con profesionales que actualmente ejercen su labor en el sistema educativo reglado.

Palabras clave: Material didáctico, conflictos, interdisciplinariedad.

Sarrera

Euskarazko hezkuntza sistemetan sumatutako hutsuneei erantzun asmoz, Memoria Historikoa Literatura Iberiarretan (aurrerantzean MHLI) ikertaldeak hiru helburu nagusi izan ditu iragan gatazkatsuen lanketara bideratutako proposamen didaktiko bat ontzen hasi zenetik: lehenik, Euskal Herriko edozein eremutan eragin sakona izan duten gatazkak euskarazko

hezkuntzan lantzeko baliagarria den materiala sortzea. Bigarrenik, artea baliabide eta bide gisa erabiltzea. Eta, hirugarrenik, Lehen Hezkuntzako etaparako aplikagarria izatea. Lan ibilbide horretan, etengabekoak izan dira formakuntza, ikerketa, eta hezkuntzaren, memoriaren eta arteen inguruko adituen arteko elkarlana.

Gure proposamen didaktikoaren oinarrian, Arte Bidezko Ikerketa eta Ikaskuntzaren (ABII) aldeko apustua dago, artea iraganari dimentsio enpatikoagoan heltzeko baliabide izan daitekeen neurrian. Arteak, giza esperientziaren adierazpena den aldetik, iraganaren ulermen gizatiarragoa eskaintzen du (Endacott eta beste 2023) eta, era berean, sormen artistikoa baliagarri da iragan horietara hurbiltzean ulertzen eta sentitzen dena adierazi nahiz transformatzeko.

Artearen Memoria izeneko diziplinarteko metodo didaktikoa sortu dugu, beraz, hezkuntzaren eta artearen ulerkera horretatik. Esperientzia interartistikoa ikas prozesuaren erdigunean jartzen da eta, aldi berean, testuinguru historiko jakin batera hurbiltzeko askotariko baliabideak proposatzen dira: artelanez gain, egunkarietako berriak, ahozko testigantzak, argazkiak, informazio entziklopedikoa eta abar.

Metodoak hiru atal nagusi ditu: “Beroketa”, “Gatazkarekiko hurbilpen interartistikoa” eta “Irakurketa interartistikoa”. Funtsean, ikasleak aktibatu nahi dira (euren gorputz adierazpena, adierazpen plastikoa eta abar), esperientzia artistikoaren bidez iragan gatazkatsu batera hurbil daitezten. Haur eta Gazte Literaturako obra baten irakurketa partekatuak ardatzen du prozesuaren azken fasea eta, irakurri ahala, etenak egiten dira, ikasleek esperimentatzeko, sortzeko eta gogoeta egiteko.

Metodoaren aplikazio gisa, bi unitate didaktiko ere sortu ditugu, aurreraxeago, hurrengo atalean, azalduko dugun bezala: batean, Gerra Zibila lantzeko proposamen didaktikoa ondu dugu, Leire Bilbaoren eta Maite Mutuberriaren *Gerrak ez du izenik* (Pamiela, 2013) album ilustratuan oinarrituta; bestean, “euskal gatazka” deitu izan dena lantzeko proposamena, Castillo Suarez eta Aitziber Alonsoren *Nemo kapitainaren azken bidai*a (Erein, 2017) narrazioan oinarrituta. Horrez gain, *corpus* zabal bat ere bildu dugu (literatur lanak, margolanak, bertsoak, hemerrotekako baliabideak, informazio entziklopedikoa eta abar), *Artearen Memoria* metodoa bestelako gai eta testuinguruetara egokitu ahal izateko.

Metodoaren egokitasuna aztertu eta finkatzeko asmoz, martxan jarri genuen Errenteriako Herri Arte Eskolako Lehen Hezkuntzako bigarren zikloko eta Bigarren

Hezkuntzako lehen zikloko haur eta gaztetxoekin, guk sortutako proposamen didaktikoa pilotatzeko helburuarekin. Hori horrela, goian aipatutako unitate didaktiko bakoitza talde banarekin pilotatu genuen. Aurrera egin baino lehen, argitu behar da aipatutako eskola ez dela hezkuntza formaleko zentroa, baina hala izanik ere, egokia egin zaigu proposamen didaktikoaren hasierako baliozkotzea burutu eta hezkuntza arauturako zubia zeharkatzeko; izan ere, jardueren ulermenak, materialen egokitasuna, sekuentzia metodologikoa eta ikasleen erantzuna aztertzeko aukera eman zuen. Gainera, parte-hartzaile kopuru txikiagoa izatea abantailatsua izan zen ikerketaren fase honetan; izan ere, ikasle bakoitzaren jarraipen individualizatuagoa eta zorrotzagoa egitea ahalbidetu zuen, haien interakzioak, zailtasunak, aurrerapenak eta proposatutako jardueren aurrean izandako erantzunak sakontasunez behatzeko aukera eskainiz. Helburua ez zen martxan-jartzearen eraginkortasuna eskola testuinguruan eta curriculumaren garapenean ebaluatzea, diseinu didaktikoaren bideragarritasuna eta funtzionaltasuna egiaztatzea baizik, proposamen didaktikoak argitara eman eta etorkizunean Lehen Hezkuntzako ikasgeletan ezarri aurretik.

Ildo horretan, pilotajea baliatu genuen materialaren egokitzapena egin eta berau funtzionala zela egiaztatzeko, nahiz eta pilotajearen identifikatutako hobekuntza batzuk egin genituen gerora. Batetik, denboralizazio aldetiko doikuntzak egin genituen, izan ere, guk aurreikusi baino denbora gehiago behar izan zuten ikasleek haien ekoizpenak egiteko. Bestetik, argibide batzuk egokitu eta doitu genituen, ulergarritasunaren mesedetan.

Ezin aipatu gabe utzi pilotaje fasean gure material didaktikoa praktikan jarri zuen irakaslearen balorazioa jasotzeko aukera izan genuela. Jasotako ekarpenak eta hausnarketak bereziki baliagarriak izan ziren materialaren egokitasuna eta aplikagarritasuna aztertzeko, baita hobekuntza proposamenak identifikatzeko ere. Irakaslearen esperientzian oinarritutako iritziek aukera eman ziguten hainbat alderdi berrikusi eta fintzeko, materiala ikasgelako errealitatera eta eguneroko jardun pedagogikora hobeto egokitzeko asmoz. Azken finean, irakasleak izango dira baliabide didaktiko hau ikasgelan txertatuko eta erabiliko duten profesionalak, eta ondorioz, haien ikuspegia eta balorazioa funtsezkoak dira materialaren kalitatea, erabilgarritasuna eta bideragarritasuna bermatzeko.

Jarraian datozen lerroetan, Errenteriako Herri Arte Eskolan gure proposamen didaktikoa martxan jarri ostean irakasle zein ikasleengandik jasotako ekarpenaz jardungo gara, labur bada ere.

Ikasleei dagokienez, argi ikusi dugu gatazka armatuek eragindako ondorio humanitarioek oihartzun handia izan dutela haiengan. Bereziki, gerrak eta, batez ere, bonbardaketek eragindako sufrimendua nabarmendu dute behin eta berriz. Horrekin batera, ikasle askok haurrengan jarri dute arreta, gatazka armatuen biktima bereziki zaurgarri gisa identifikatuz. Haien hausnarketetan maiz agertu dira etxea galtzea, senideengandik banantzea, beldurra, segurtasunik eza eta eguneroko bizitza etetea bezalako gaiak. Era berean, gertaeren kontakizunaren manipulazioak eta gerra garaian jadanik martxan zen frankismoaren zentsuraren eraginaz jabetzeak erreakzioa sortu zuen haurrengan, haien sorkuntza lanetan “egia” islatzeko kezkan ikus daietkeen bezala. Jarraian, Gerra Zibilaren gaineko unitate didaktikoa landu ostean ikasleek Gernikako bonbardaketaz sortutako bi poema ageri dira, arestian baieztatutakoaren adibide gisa:

Umeak hil egin dira,

hori da egia.

Gernika erori da,

hori da egia.

Sua nonahi dago,

hori da egia.

Bizitza asko aldatu dira,

hori da egia.

Eta sufrimendua

ez da denbora.

Umeen negarra, gurasoen desesperazioa.

Beso bat hemen, buruko ilea han.

Odol putzuak eta hildako gorputzak.

Arbola erdian, herriaren amorrua.

‘Hau da egia bakarra’.

Interesgarria da iragandako eta Euskal Herrian gertatutako gatazkez aritu arren, ikasle batzuk gai izan direla beste testuinguru geografiko batzuetan egun gertatzen ari diren gatazkekin lotura egiteko, Palestinako genozidioarekin esate baterako. Ildo horretan, baieza dezakegu gure jarduerak memoria multidirekzionala (Rothberg, 2009) bideratu dutela. Jarraian, euskal gatazkaren gaineko proposamen didaktikoa landu ostean gatazkei buruz zer ikasi duten galderari ikasleek emandako erantzuna transkribatu dugu, goian aipatutakoaren erakusle gisa:

-E ikaslea: Suntsitu egin behar direla.

-D ikaslea: Ba... gauz pila bat galtzen dituzula, eta ba penagarria dela.

-E ikaslea: Azkenean gatazkengatik ahal dituzula eta... ba orain egon da gatazka bat Israelen adibidez eta imaginatu udan izan dela. Zu joango zinen Italiara, ba azkenean ezin duzu joan gelditu behar zara han sufritzen. Suntsitzen dira gauza asko.

-F ikaslea: Ahal dira gauza oso txarrak pasa eta ahal zea hil.

-E ikaslea: Israel eta Palestinaren bezala.²

Beste elkarrizketa honek, berriz, beste ikasle talde batek goiko galdera berari emandako erantzuna jasotzen du:

-A ikaslea: Ikasi det gatazkak ez direla errexak, sufritu iten dezula gatazkak pasatzen dienean. Taaa.. no sé, hori jakinda beste modu batez pentsatzen dezu.

-B ikaslea: Ba... Ni sentitu naiz gaizki gatazketean gertatzen den guztiagatik eta hori pertsonek sortzen dugulako.³

Ikasleen ekarpenak aztertuta, interesgarria da ikustea artea oso baliabide aberasgarria dela gatazkak lantzeko, ikasleek afektuetatik eta emozioetatik konektatzen dutelako gaiarekin. Horixe da, hain zuzen, Errenteriako Herri Arte Eskolan irakasle lanetan aritu zen Eider Perezek saioaren amaieran ondorioztatzen duena, esaten baitu horrelako lanketa batek funtzionatzen duela, ikasleek zekiten horri testuinguru bat ematen zaiolako eta gainera, arteak ahalbidetzen

² Argitaratu gabeko ikus-entzunezko dokumentutik transkribatuta.

³ Argitaratu gabeko ikus-entzunezko dokumentutik transkribatuta.

duelako afektuetatik egitea konexio hori. Hona hemen irakaslearengandik jasotakoak hitzez hitz transkribatuta:

Gatazka lantzeko, eta batez ere euskal gatazkaz ari bagara, ez daudela espazio asko eta beharra ere badagoela; eta hori ikusi da adibidez klase hauetan, hemen egin ditugun klaseetan. Denek zekiten zerbait, denek antzematen genuen zerbait. Ikusten dugu gizartean oro har eta Euskal Herrian non dauden gatazka puntu batzuk. Baina batzuentzat hemen lehenengo aldia izan da horri buruz hitz egin dutena. Eta hitz egin dute lasai, eta ematen du urrun gelditzen zaiela, baina gero ez da horren urrun. Ni adibidez ere harritu naiz, ez, jakinda beraiek zenbat gauza zekizkiten gatazkari buruz: etxean entzunda, kalean ikusita, hitz batzuk bakarrik jakinda; beste batzuek gehiago zekiten. Baina termometro bat izango banu, hor pixkat testuinguru bat ikusten duzu zeozer badakitela. Eta honek, klase hauek eman dute aukera horretan sakontzeko, eta hein batean ba bideratu eta batez ere gogoeta egiteko. Eta justo horretan, gogoeta egite horretan eta honi buruz hitz egiteko horretan, iruditu zait arteak baduela zerbait oso erabilgarria dena, ze artea azkenean espresioa da (MHLI, 2024, 3:43).

Irakasle eta ikasleen ekarpenak aztertuta, baieztatu daiteke lanketa eraginkorra izan zela ikasleek iragan gatazkatsuen inguruan zekiten horretan sakontzeko, eta ildo horretan, azpimarratuko genuke argi ikusi dugula Lehen Hezkuntzako haurrekin gure proposamenak ahalmen pedagogikoa duela.

Atalarekin amaitzeko, esan dezagun behin pilotajea eginda, bi norabidetan lanean jarri ginela. Batetik, sortutako materiala finkatu genuen. Bestetik, transferentziarekin hasi ginen. Azken horri lotuta, Errenteriako hezkuntza mahaian aurkezpenean egin genuen, artean argitaratze bidean zegoen material didaktikoa aurkezteko eta argitaratu ostean interesa agertu zuten ikastetxeekin martxan jartzeko.

Argitaratutako 2 liburuak: *Artearen memoria. Gatazkak lantzeko proposamen didaktikoa*

Aurreko atalean azaldutako pilotatze didaktikoaren ostean, gure materialean hobekuntzak egin eta 2025eko urrian, *Artearen memoria. Gatazkak lantzeko proposamen didaktikoa* izeneko bi liburu argitaratu genituen Erein argitaletxean. Bata (Elizalde eta Arrastoa, 2025) Lehen Hezkuntzako bigarren ziklorako; eta bestea (Arroita eta Urzelai, 2025), Lehen Hezkuntzako hirugarren ziklorako. Lehenengoari dagokionez, esan bezala, 8 urtetik gorako ikasleei zuzendua dago eta Gerra Zibila lantzea du helburu. Horretarako, Leire

Bilbaoren eta Maite Mutuberriaren *Gerrak ez du izenik* (Pamiela, 2013) album ilustratua hartzen da abiapuntu. Bigarrenari dagokionez, 10 urtetik gorako hartzailea du helburu eta euskal gatazka lantzerantz bideratuta dago. Castillo Suarez eta Aitziber Alonsoren *Nemo kapitainaren azken bidaia* (Erein, 2017) liburua proposatzen da gatazkaren lanketa bideratzeko oinarri gisa.

Bi proposamen didaktikoen egitura bera daukate eta aipatu bezala, hiru atal nagusi dituzte. Lehenengo, “Beroketa” izeneko atala prestatu dugu, ikasleak dinamikan sartzeko eta gorputza zein ahotsa aktibatzeke. Horrekin batera, gatazkara (gatazka modu orokorrean hartuta) hurbiltzeko dinamika bat prestatu dugu. Bigarrenik, literatur lan bat oinarri hartuta, gatazka zehatz baten lanketa historiko-interartistikoa prestatu dugu. Horretarako, “Gatazkarekiko hurbilpen interartistikoa” atalean, literatur lanean agertzen den gizarte gatazkaren testuingurua ulertzeko ariketak proposatu ditugu, arteak gizarte adierazpide eta lekukotza gisa baliatuta. Atal horretan proposatzen ditugun jardueren bidez, gatazkaren inguruko arte adierazpenak aztertzen dira, bereziki, baina baita hemerrotekoak testuak eta ahozko testigantzak ere, hausnarketa eta sormena sustatuz. Xedea da askotariko iturrien bidez landu nahi dugun memoriaren jatorrizko gertakarien dimentsio ezberdinak biltzea eta artea erabiltzea, testigantza gisa ez ezik, iragan horren ezagutzarako eta transformaziorako praktika gisa. Askotariko materialak ikasleek esku jartzeak ohiko testuinguratzeko praktiken aberastea dakar eta ikertzeko jarrera aktibatzen du, testuingurua kontatu ordez erakutsi egiten delarik. Era berean, testigantzen jatorri askotarikoak errealitatearen ikuspegi poliedrikoagoa erakusten du eta, informazio entziklopedikoarekin ere osatzea komeni den arren, azken horrek ahaztu ohi dituen giza eta gizarte aspektu hainbat berreskuratzen ditu testigantzak: garaian garaiko komunikabideen eragina, norbanakoen historiak eta emozio indibidual zein kolektiboak, esaterako. “Irakurketa interartistikoa” deituriko atalean, berriz, gatazken lanketan sakontzen dugu literatur irakurketa kolektibo, zatikatu eta multidimentsionalaren bidez. Hain zuzen, literatur lanaren irakurketan tartekatzen dira gatazka horiek bizi dituzten pertsonaiengana hurbiltzeko esperientzia artistikoak, literaturan, arte plastikoetan eta arte eszenikoetan oinarritutakoak. Azkenik, prozesuan zehar sortutako lanen zabalkundea eta ebaluazioa egiteko proposamena gehitu dugu.

Proposatzen dugun planteamendu didaktikoak irakaskuntza-ikaskuntza egoeretan egoteko eta jarduteko modu ezberdin bat eskatzen du; izan ere, gorputz adierazpena eta mugimendua inplikatzeko duten zenbait jardura daude, material ezberdinekin eskulana egitekoak, ozen irakurtzeko eta elkarrekin gogoeta egiteko uneak eta abar. Horrek guztiak

ohiko jarretatik aldendu beharra eskatzen du eta, horretarako, mugimendua, keinua eta ahotsa aktibatzeko baliagarri diren ariketak egitea, ohikotasunetik ateratzen eta arreta espaziora, gorputzera, mugimendura eta ahotsera ekartzen laguntzen dutenak.

Proposamen didaktikoaren egiturak barne koherentzia eta hurrenkera zehatz bat duen arren, izaera malgua du; atal bakoitza beregaina eta moldagarria da, eta irakasleak jarduerak batzuk soilik lantzea aukera lezake. Era berean, esperientzia artistikoak garatzeko interesgarriak izan litezkeen bestelako arte baliabideak ere proposatu ditugu, baliabide gehigarrien atalean. Eskola testuinguruan dauden behar eta interesen arabera, moldagarriak dira, halaber, proposamen didaktikoan aurreikusitako denboralizazioa eta taldekatzea ere.

1. irudia. Ereinen argitaratutako 2 liburuen azalak.

Aipatutako bi liburu horiez gain, Erein argitaletxearen hezkuntza-plataforman bi ikasmaterial jarri ditugu eskura. Batetik, “ikasgelarako baliabideak” izenekoan, bi liburuetan proposatzen diren jarduerak egiteko behar den material guztia erraztu diogu irakasleari: kantuen estekak, ikus-entzunezkoetarako sarbidea, inprimatu beharreko fitxak deskargatzeko QR kodeak, gelan proiektatzeko aurkezpena eta abar.

Bestetik, “corpusa” izenekoan, arestian aipatutako baliabide gehigarriak txertatu ditugu, hau da, gatazka historikoak lantzeko material artistiko osagarria. Dokumentu mardul horren hasieran, “literatur corpusa” deitu duguna dator, zeinetan Euskal Herriko gatazka politiko-armatuak irudikatzen dituzten obren hautaketa bat egin den. Berariaz Haur eta Gazte

Literatura gisa argitaratutakoak eta jatorriz euskaraz sortutakoak hartu ditugu kontuan. Adibide guztietan izan da kontuan zein adinetako hartzaileri dagoen zuzendua literatur lana. Alabaina, ezinbestekoa da irakasleak momentuan momentuko beharrei, lanketa motei eta taldeen ahalmen nahiz beharrei egokitzea hautaketa. Literatur corpusarekin batera, “material didaktikoa” atala eskaini dugu. Bertan garai bakoitzerako informazio entziklopedikoa txertatu dugu, proposatutako literatur corpusean ageri diren garai eta gertakariei buruzko informazioa bilduz. Informazioa baliabide mota desberdinetatik bildu dugu, betiere helburua izan delarik irakasleari gai-garai-gertakari nagusiei buruzko informazio oinarritzko zenbait eskaintzea Lehen Hezkuntzako hurrei egokiturik. Eta azkenik, gerra edo gatazka bakoitza lantzeko material artistikoa paratu dugu, proposatutako literatur corpusean nagusitzen edota agertzen diren gaiak (betiere gatazkari lotuak) jorratu ahal izateko material zenbait bilduz. Material horren baitan, mota desberdinetako baliabideak banatu ditugu: gertakaria gertatu momentukoak, gerora sorturikoak eta testigantzak. Hori guztia Lehen Mundu Gerra, 1936ko Gerra Zibila, Bigarren Mundu Gerra, frankismoa eta euskal gatazka lantzeko.

Esan bezala, gure materialaren eta metodoaren indarguneetako bat moldagarritasuna da, moldagarritasuna, kasu honetan, beste gatazka politiko-armatubatuzko jorratzeko eta lanketa hori beste corpus artistiko batzuen bitartez egiteko. Hori horrela, eta irakaslearen lana eta denbora errazteko asmoz, Ereinen webgunean eskuragarri dagoen baliabidera jo dezake bertatik hautaketa egiteko.

Proiektuaren gizarteratzea: Erakusketak eta prentsako aipamenak

Gure ikertaldean jakitun gara unibertsitatearen funtsezko eginkizunetako bat dela ezagutza sortu, gizartera transferitu eta herritarren eskura jartzea eta horrekin konprometitu gaude. Horixe da, azken finean, proiektu orok izan beharko lukeen azken helburua: akademian maiz aipatzen den *social impact* edo inpaktu soziala.

Proiektuaren emaitzak komunitate zientifikotik harago zabaltzeko asmoz, erakusketa bat antolatu eta Euskal Herriko hainbat gunetan jarri dugu martxan. Ekimen horren bidez, ikerketaren emaitzak herritarrei hurbiltzea eta sortutako ezagutza modu eskuragarri eta ulergarrian partekatzea izan da helburu nagusia. Erakusketetan material didaktikoaren eta metodoaren azalpenaz gain, pilotaje fasean hurrekin sortutako bideo, poema, eskulan eta bestelakoak ikusgai jarri ditugu.

Bizkaia izan zen gure lehenengo hautua, izan ere, MHLI ikertaldeak Gernikan ospatutako “Gernika(k)/Guernica(s)” nazioarteko kongresua baliatu genuen lehenengo erakusketa inauguratzeko. 2024ko ekainaren 3tik 21era Elai Alai aretoan izan zen ikusgai eta kongresuko programaren baitan aurkeztu genuen erakusketa. Bigarrenean Gipuzkoara egin genuen jauzi, Erretereriako Xenpelar aretora, eta 2025eko otsailaren 3tik 22ra izan zen ikusgai. Taldearentzako oso esanguratsua izan zen, izan ere, proposamen didaktikoaren pilotaje fasean aritutako haurrak eta haien familiarrak bertaratu ziren haurrek sortutakoak erakusten zituen erakusketara. Jarraian, 2025eko martxoaren 3tik 21era Gasteizko EHUko Unibertsitate pabiloira tokialdatu genuen materiala, Hezkuntza, Filologia eta Historiako graduetako ikasle zein irakasleak erakartzeko asmoz. Tarte bertsuan, 2025eko martxoaren 17tik apirilaren 16ra, Bilboko Bizkaia Aretoan izan ginen eta 2026ko irailaren 8tik urriaren 1era Donostiako Txillardegi aretoan izango dugu materiala ikusgai. Azkenik, azaroan Iruñean ospatuko den “Memoria duen historia hezkuntzan” nazioarteko kongresuari esker gure proiektua Nafarroan aurkeztu eta horrekin batera, erakusketa ikusgai izango dugu. Etorkizun hurbilean gure metodoa Ipar Euskal Herrira zabaltzea aurreikusten dugu, erakusketa Baionara eramanez.

2. irudia. MHLIko hezkuntza taldeak Erretereriako Xenpelar aretoan jarritako erakusketa.

Iturria: Imanol Saiz Gomez de Segura, *Oarsoaldeko hitza*.

Aipatzekoa da antolatutako erakusketek gaian interesa duten eragile zein norbanakoak erakarri dituztela, baita hezkuntza komunitateko kideak ere. Gainera, erakusketek aukera eman digute interesdunekin testuinguru informal eta lasaian hitz egiteko, gure proiektua azaltzeko edota zalantzak argitzeko. Horrez gain, ezin aipatu gabe utzi erakusketaren helburua materiala erakuste hutsaz gain, berau martxan jartzea ere badela eta horregatik, erakusketara bertaratzen den orok aukera du proposatzen ditugun ariketa batzuk egiteko. Ondorioz, bisitariek sortutako objektuek erakusketa elikatzen dute. Azkenik, gure proiektua are gehiago zabaltzeko aukera eskaini digute erakusketaren berri emateko sortu diren prentsa argitalpenek, *Garan* (2025), *Oarsoaldeko Hitza* (2025) edo *El Diario Vasco* (2025) argitaratutakoek, besteak beste⁴.

Zabalkundea irakaskuntza esparruan

Aurreko atalean aipatutako pauso guztiak eman eta gero, taldearen helburua unibertsitateko ikasleak eta hezkuntza formaleko eskoletako irakasleak formatzea da. Batetik, eskoletako irakasleekin eta haien ikastetxeetan bertan zuzeneko lankidetzan jardun nahiko genuke. Horretarako, irakasleentzako formakuntzak ematea aurreikusten dugu, sortutako metodoa azaldu, materiala erabiltzen erakutsi eta testuinguru bakoitzera egokitutako esku-hartzeak diseinatzen laguntzeko, irakasleek eurek materiala autonomiaz martxan jar dezaten. Harreman hori ez dugu alde bakarrekoa irudikatzen, uste baitugu irakasleen ohar eta *feedback*ek gure metodoa bera aberastuko luketela.

Bestetik, unibertsitateari dagokionez, hezkuntza graduatiko irakaslegaiak formatzen dihardugu, bi norabidetan eragin dezaten: etorkizuneko haien geletan gure metodoa balia dezaten, eta batez ere, gradu edota master amaierako lanak arlo honetatik bideratuta, metodoari ekarpen berriak egin diezazkieten. MHLko hezkuntza azpitaldea osatzen dugun kideok bi unibertsitateetan ematen ditugu eskolak (EHUko hezkuntza fakultateetan eta Mondragon Unibertsitateko humanitate eta hezkuntza zientzien fakultatean) eta bi erakunde horietan egoteak eragin esparrua zabaltzeko aukera ematen digu.

Gorago esan bezala, 2025eko urrian, goian aipatutako bi argitalpenak kaleratu eta gure metodoa argitara eman genuen. Handik hilabete batzuetara, Gradu eta Master Amaierako bi lanek gure metodoa bestelako testuinguru batzuetara aplikatu zuten. Batetik, EHUko Hezkuntza Fakultateko Lehen hezkuntzako graduari, Maier Blanco Ramirez ikasleak Nerea

⁴ Gure erakusketaren eta lanaren berri emanez egunkariak argitaratutako erreportajeak irakurtzeko, ikus atal bibliografikoan emandako erreferentziak.

Eizagirre Telleriaren zuzendaritzapean *Identitateen aldakortasuna eta identitateen ezaugarritze prozesua hezkuntza komunitate kulturalki anitzetan: lehen hezkuntzan* izeneko gradu bukaerako lana aurkeztu zuen (hemendik aurrera GRAL). 2026ko ekainaren 18an Leioan defendatutako lan horretan EAEko LHko gela zein hezkuntza komunitateetan egun presente dagoen migrazioa eta kultur aniztasuna hizpide hartuz, Bilboko alde zaharreko eskola publiko batean esku-hartzea abian jartzearen esperientzia aurkeztzen da; bertan, ikasleek banakako zein taldeko hausnarketa prozesu bat eramaten dute aurrera, Ikerketan Oinarritutako Irakaskuntza eta Proiektuetan Oinarritutako Ikaskuntza (POI) metodologiaren markoaren baitan. Esku-hartzean zehar aurrera eramandako metodologiari dagokionez, MHLIren metodoa baliatu zen, betiere bigarren ziklora egokituta eta ikasleek kultura desberdinak bateratzeko dituzten zailtasunak gainditzeko eta kulturen arteko elkarbizitza positiboak komunikatzeko. Zehatzagoak izateko, GRAL honetan MHLIren metodoan gorputz adierazpenaren inguruan jasotakoak dira bereziki erabili direnak.

Bestetik, Mondragon Unibertsitateko Humanitate eta Hezkuntza Zientzien Fakultateko (HUHEZI), DBHn, batxilergoan, lanbide heziketan eta hizkuntzen irakaskuntzan irakasle gisa aritzeko gaitzen duen unibertsitate masterrean Jon Zabala Olaguezagak, Jurdana Alberdi Regilek eta Maddi Parra Dañobeitiak osatutako taldeak metodoa baliatu zuen Ainhua Urzelai Vicente irakaslearen zuzendaritzapean ondutako master bukaerako lanean (hemendik aurrera MBL). 2026ko ekainaren 22an Eskoriatzan defendatutako lan horrek *Literaturaren didaktika DBHko 4. mailan: hizkuntza, identitatea eta memoria lantzeko proposamen didaktikoa* du izenburu eta Mondragon Unibertsitateko [eBiltegia](#)n emango da argitara 2026ko udazkenean. Lanaren izenburuak iradokitzen duen moduan, egileen helburu nagusia da DBHko 4. mailako ikasleei zuzendutako proposamen didaktiko bat eskaintzea, literatur lan bat oinarri hartuta hizkuntza, gatazka identitarioak eta memoria lantzeko. Horretarako, Euskara eta Literatura, Atzerriko Lehen Hizkuntza (Ingelesa) eta Gorputz Hezkuntza (edo Heziketa Fisikoa) uztartzen dira, eremukako lanketa egiteko. MBLko proposamen didaktikorako MHLIren metodoa baliatu zen, baina DBHko 4. mailara egokituta eta gatazka identitarioa lantzeko moldatuta. Abiapuntu gisa hartutako Miren Agur Meaberen *Urtebete itsasargian* eleberriak Espainiako Gerra Zibila du gai nagusi, baina horrez gain identitatearekin (dela euskalduna, dela bestelakoa) eta identitate gatazkarekin lotutako hainbat pasarte biltzen ditu. Hori horrela, MHLIren metodoa baliatuta, egileek DBHko 4. mailan identitate gatazka lantzeko diseinu didaktikoa sortu zuten, gure gizartea ezaugarritzen duen eta ikasgeletan ere islatzen den identitate aniztasuna abiapuntu hartuta; izan ere, aniztasun hori aberastasun iturri bada ere, identitatearekin, pertenezia

sentimenduarekin, estereotipoekin nahiz diskriminazioarekin lotutako gatazkei bide eman diezaioke. Eredu hartutako metodoari jarraikiz, hiru urrats nagusitan antolatutako jarduerak proposatu zituzten. Hori horrela, beroketa fasean, gatazkara gorputzetik eta gorputz adierazpenetik hurbiltzeko ariketak proposatu zituzten, horiek batez ere Heziketa Fisikoko ikasgaian lantzen diren konpetentzia espezifikoekin uztartuz. Gatazkarekiko hurbilpen interartistikoa deituriko fasean, liburuak hizpide duen identitate gatazkan sakontzeko jarduerak zehazten dira, betiere diziiplina artistiko ezberdinak baliatuta. Eta azkenik, irakurketa interartistikoan, Meaberren eleberriaren irakurketarekin abiatu eta hura irakurri ahala, hainbat jarduera proposatzen dira, eremukako lanketan txertatutako hiru ikasgaietako konpetentzia espezifikoekin bat eginez. Masterreko ikasleek sortutako proposamen didaktikoan ageri diren jarduera guztiak sites batean jarri zituzten eskuragarri, BY-NC-SA 4.0 lizentziazpean.

Azken hitzak

MHLko hezkuntza taldeak urteak daramatza memoria historikoa belaunaldi berriekin lantzeko ahaleginak egiten eta horren emaitza da hemen deskribatutako ibilbidea. Hainbat aditu eta hezkuntza arloko eragileekin elkarlanean egindako prozesu baten emaitza da hau. Elkarlan horrek aukera eman du diziplinarteko metodologia bat diseinatzeko, etengabeko kontrastearen eta praktika didaktikoaren ebaluazioaren bidez aberastu dena. Egindako ibilbideak erakusten du memoria historikoaren lanketa hezkuntza formalaren testuinguruan bideragarria dela (baita hezkuntza ez formalean ere), baina, era berean, agerian uzten ditu oraindik ere gaiarekiko dauden erresistentziak eta zailtasunak. Ikastetxeekin, irakasleekin eta bestelako eragileekin izandako hartu-emanetan maiz egiaztatu dugu memoria historikoa eztabaida sozial eta politikoarekin estuki lotutako eremua dela, eta, ondorioz, hezkuntza esparruan ere tentsioak eta zalantzak sortzen dituela. Problematikoa bezain konplexua izan arren, konbentziturik gaude landu beharrekoa dela. Memoria historikoaren lanketak aukera ematen du iragana ikuspegi kritikotik aztertzeko, kontakizunen aniztasuna aitortzeko eta giza eskubideen nahiz balio demokratikoen inguruko hausnarketa sustatzeko. Gainera, hainbat diziiplina artistikotako materialen erabilerak eta diziplinartekotasunak berak aukera ematen du hain zuzen ikuspuntu aniztasun hori bermatzeko eta ikasleek iraganaren interpretazio konplexuagoa eraikitzeko. Horrek guztiak ikaskuntza prozesu aberatsagoak sustatzen ditu.

Bestalde, sortutako diziplinarteko metodo berritzailea oinarri duen material didaktikoa jada Ereinek argitaratu izanak garrantzi berezia du proposamenaren sendotzeari eta

transferigarritasunari dagokienez eta erakutsi dugun moduan, beste hezkuntza testuinguru batzuetan aplikatzeko aukera zabaltzen du (dela LHn, dela beste etapetan; dela gatazka armatuak lantzeko, dela bestelako gatazkei heltzeko). Horrez gain, MHLI hezkuntza azpitaldeak proposamen didaktiko hori martxan jartzeko formakuntza mintegiak jarriko ditu abian 2026-2027 ikasturtean. Mintegi hauen helburua unitateak zein metodoa ikasgeletan aplikatu ahal izateko irakasleei formakuntza eskaintzea da — formakuntza saio hauen inguruko informazio gehiago nahi izanez gero, idatzi hezkuntzamhli@gmail.com helbidera —.

Urrats sendoak eman ditugu, baina kontziente gara bide luzea dugula oraindik egiteke. Etorkizun hurbileko erronka eta helburuen artean daude, sare ezberdinetako ikastetxeetako irakasleekin harremanak egin eta gure materiala bertan martxan jartzea, proposamenaren eragina modu sistematikoagoan ebaluatzea, testuinguru desberdinetan duen egokitasuna aztertzea eta hezkuntza-komunitatearekin elkarlanean metodologia aberasten jarraitzea.

Bibliografia

Alberdi Regil, Jurdana; Parra Dañobeitia, Maddi eta Zabala Olaguenaga, Jon (2026). *Literaturaren didaktika DBHko 4. mailan: hizkuntza, identitatea eta memoria lantzeko proposamen didaktikoa*. [Master bukaerako lana]. Mondragon Unibertsitatea.

Arroita, Izaro; Urzelai, Ainhoa (koord.), Arrastoa, Ane; Arroita, Izaro; Elizalde, Amaia; Fernandez, Nagore eta Urzelai, Ainhoa (2025). *Artearen memoria. Gatazkak lantzeko proposamen didaktikoa (+10 urte)*. Erein.

Blanco, Maier (2026). *Identitateen aldakortasuna eta identitateen ezaugarritze prozesua hezkuntza komunitate kulturalki anitzetan: lehen hezkuntzan*. [Gradu bukaerako lan argitaragabea]. Euskal Herriko Unibertsitatea.

Elizalde, Amaia; Arrastoa, Ane (koord.), Arrastoa, Ane; Arroita, Izaro; Elizalde, Amaia; Fernandez, Nagore eta Urzelai, Ainhoa (2025). *Artearen memoria. Gatazkak lantzeko proposamen didaktikoa (+8 urte)*. Erein.

Endacott Jason L., Warren Jacob, Hackett-Hill Kathryn, and Alexandre Lalonde. (2023). *Arts integrated historical empathy: Preservice teachers' engagement with pluralistic lived experiences and efforts toward instructional application*. Theory & Research in Social Education, 1-44. DOI: 10.1080/00933104.2023.2279157.

Mateo, Iraitz (2025eko martxoaren 15a). Euskal Herriko XX. mendeko gatazken hurbilpena arteen bidez hezkuntzan. *Gara*.
https://www.naiz.eus/es/hemeroteca/gaur8/editions/gaur8_2025-03-15-06-00/hemeroteca_articles/euskal-herriko-xx-mendeko-gatazken-hurbilpena-arten-bidez-hezkuntzan.

MHLI ikertaldea (2024ko maiatzaren 13a). *Hezkuntza eta memoria. Egitasmoetik ikasgelara: Erreterariako Herri Arte Eskolako esperientzia* [Bideoa].
<https://www.youtube.com/watch?v=nTn4pvvYvJM>.

Rothberg, Michael (2009). *Multidirectional Memory. Remembering the Holocaust in the Age of Decolonization*. Stanford University Press.

Sansinenea, Martin (2025eko otsailaren 1a). Trabajar la memoria histórica y los conflictos sociales en el ámbito educativo a través del arte. *El Diario Vasco*.
<https://www.diariovasco.com/oarsoalde/erreteraria/exposicion-memoria-arte-educacion-arrancara-manana-20250202202752-nt.html>.

Zarate, Ikerne (2025eko otsailaren 4a). Gatazkei artetik begiratzeko proposamen didaktikoa. *Oarsoaldeko Hitza*. <https://oarsoalde.hitza.eus/2025/02/04/gatazkei-artetik-begiratzeko-proposamen-didaktikoa/>.